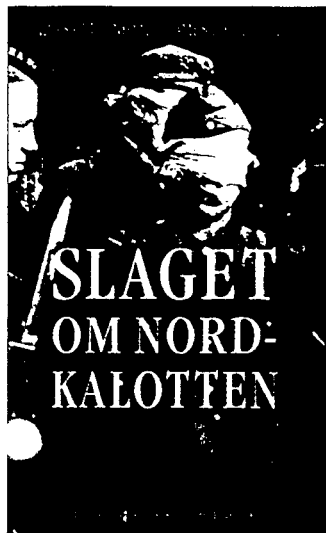
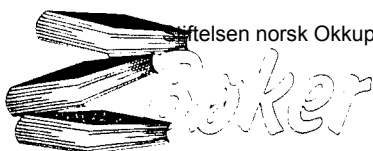

Veldokumentert Slaget om Nordkalotten

Av Lars Gyllenhaal og James F. Gebhardt
Historiske Media, Lund, Sverige, 1999
Innb./Illustrert sort/hvitt
Til sammen 218 sider
Pris kr. 288,-
ISBN 91-88-930-68-8

Hitlers Wehrmacht hadde stor fremgang i øst sommeren 1941, men på Kola kom de aldri nærmere enn ca fem mil fra Murmansk. Britenes Royal Navy og tyske ubåter kjempet en innbitt kamp i Nordsjøen, og Murmanskkonvoiene hadde store tap – også av norske handelsskip. Det isfrie pusteullet i Murmansk måtte holdes åpent slik at de allierte kunne få frem støtten til Sovjetsamveldet. Det fantes imidlertid en kjøkkenvei opp gjennom Bottenviken. Allerede 4.oktober 1940 gled en tysk båt inn i Luleå havn, ombord med en avdeling av «Totenkopfstandarte Kirkenes» som hørte under det beryktete Waffen SS. Båten ble ikke avvist. Imidlertid var det en ulempe, sjøvegen var gjenfrosset store deler av vinteren. De svenske jernbanene gikk derimot året rundt og 2.140.000 tyske soldater, hvorav slett ikke alle var permitenter, samt over 100.000 vognlaster med våpen og utstyr gikk under krigen til svenske Norrland pr. jernbane. I Luleå bygget Wehrmacht opp store forsyningslagre.

Opptakten

Den 30.november 1939 var en solrik og klar dag, plutselig eksploderte bomber fra sovjetiske fly i Helsinkis sentrum. Vinterkrigen var et faktum. Finnens heroiske kamp fant sted blant annet ved Petsamo og Salla like opp til grensen mot Norge. Kampene på Nordkalotten hadde begynt. Den 9.april 1940 besatte tyskerne alle viktige punkter på Norskekysten helt opp til Narvik. Senere skulle britiske, franske og polske styrker kjempe nord for polarsirkelen.

Etter tre års skyttergravskrig langs Litsafronten mellom Kirkenes og Murmansk gikk Sovjet 7.oktober 1944 til en storoffensiv med 96.000 soldater, 110 stridsvogner og 700 fly. Det var disse styrkene som 25.oktober rykket inn i Kirkenes, og både «Ja, vi elsker» og internasjonale ble sunget da de som hadde gjemt seg i AS Sydvarangers gruver kom ut i dagslyset.

Den 29.desember 1944 landet Bernt Balchen med ti amerikanske Dakotafly på Kallax, Luleås flyplass, heller ikke de ble avvist. Den svenske nøytraliteten var i sannhet både tøylig og mangfoldig. Balchens avdeling transporterte 1500 norske polititropper til Nord-Norge, og flere tusen sovjetiske krigsfanger fikk legehjelp og livsviktige forsyninger. Balchen, som nylig ville ha fylt 100 år, var en improvisasjonens mester som visste å utnytte den goodwill han hadde i USA og Norden. Sambandsspesialisten, kaptein Bjørn Rørhold og løytnant Thor Heyerdahl, som senere skulle bli verdensberømt, sto for et høyst ukonvensjonelt sambandsopplegg for operasjonene. Kampene på Nordkalotten hadde i sannhet mange og høyst forskjellige faser, og alle er av interesse her til lands.

Hovedforfatteren Lars Gyllenhaal har studert språk i Frankrike og Sovjetunionen, og har vært lærer og rådgiver på Kolahalvøya 1992-94. Deretter har han arbeidet ved Luleå tekniske universitet. Etter studier av russiske, amerikanske, tyske og svenske arkiver gir Gyllenhaal oss glimt av det som hendte på Nordkalotten i de skjebnetunge krigsårene 1940-44. En amerikansk krigshistoriker, James E. Gebhardt oppgis som medforfatter. Hele boken er imidlertid ført i pennen av Gyllenhaal.

Det hersker ikke tvil om at forfatterne har materiale til en

riktig interessant bok, og det er det da også blitt. Gyllenhaal behandler stoffet med en gutteaktig iver og har gjennom intervjuer og kildegransking klart å grave frem mange ukjente hendelser, som blir godt supplert av bilder. Krigshistorie i ordets egentlige forstand er det ikke, men en lettlest beretning der svenskenes permitenttrafikk er det sentrale tema. Gyllenhaal er ikke nådig i sin kritikk av svenskenes ettergivnehet under krigens første fase.

Nylig ble 100-årsdagen for Bernt Balchens fødsel markert på æreskirkegården Arlington i Washington, i hans fødeby Kristiansand og i Luleå. Dette sammen med den pågående debatten om våre interesser og tiltak i nordområdene, gjør at «Slaget om Nordkalotten» har en viss dagsaktuell interesse.

Når man legger boken fra seg melder uvegerlig spørsmålet seg: Hvorledes ville vi nordmenn ha oppført oss hvis vi hadde hatt muligheten til å holde oss nøytrale? Jeg har vanskelig for å tro at vi ville ha vært bedre. Under stormaktsoppgjør må de små nasjonene holde en lav profil for å overleve.

Werner Christie

– Hjemmefrontens likvidasjoner Over grensen?

Av Arnfinn Moland
Orion Forlag, 1999
Innb./ 382 sider
Pris kr. 298,-
ISBN 82-458-0337-5

Takk for boken, – den burde ha kommet tidligere, men bedre sent enn aldri.

Professor dr.jur. Johs. Ande-

næs har skrevet en introduksjon som måner til ettertanke og forklarer noe om de mange års taushet omkring Hjemmefrontens likvidasjoner 1940-45. På noen få linjer oppsummerer han det som er sakens kjerne og årsaken til at det er ulike oppfatninger f.eks. mellom bokens forfatter Arnfinn Moland og Milorgs leder de siste krigsårene, tidligere forsvarsmister Jens Chr. Hauge om hvorvidt denne boken i det hele tatt burde ha vært skrevet:

– De som utførte likvidasjonsdrapene påtok seg en risikabel og ubehagelig nasjonal plikt. Det bør ikke uten nødvendighet skje at de som takk for innsatsen blir gjenstand for offentlig diskusjon og utsatt for de etterlevendes og deres meningsfellers hat.

Nødvendig motbok

Temaet har som kjent i alle år siden 1945 av mange årsaker, offisielt vært en «ikke-sak» helt til Egil Ulateig med sin bok i 1996 «Med rett til å drepe» utgitt på Tiden Norsk Forlag, lanserte så mange feilaktige påstander at hele motstands miljøet reagerte, og med rette! Man var simpelthen nødt til å reagere. Selv om Ulateigs bok, – med H F Dahl som konsulent, – etter å ha blitt rettet en gang og nytt opplag trykket, deretter definitivt ble trukket tilbake 12. februar 1998 pga hva forlaget kalte «flere faktiske feil enn det man var klar over ved utgivelsen», så ga den støtet til en diskusjon og mediafokusering på antall av likvidasjoner, men hvem, hvor, når og hvorfor. Hva var sannheten og hvorfor denne årelange taushet? Her kommer Arnfinn Molands bok som en befriende fasit, og uansett hva forfatteren anfører om at dette ikke er en motbok eller noen «hvitbok» så er det slik det oppfattes, og hvorfor ikke? Den retter ikke bare opp en rekke tidligere feilaktige opplysninger som har ren historisk betydning, men gir et riktig bilde av begivenheter og personer sett i historiens lys og på en slik måte at den også på en skikkelig og ordentlig måte ivaretar aktørenes ettermæle. Ikke minst kommer dette til uttrykk i forfatterens nøyaktige gjennomgang og dokumentasjon av kildene. For første gang har man også satt opp kriteriene for hva en likvidasjon var, og på den måten fått rensset opp i alle fantom tallene der hvor andre skribenter tidligere har

blandet korstog. Spesielt i denne motstandsforkampen tas i bruk som et helt nødvendig ledd i kampen mot angiveriet. Gikk Hjemmefronten dermed «over grensen»? Nei, har vært deltagerens eget svar på spørsmålet som stilles i titelen. Det har også vært de toneangivende juristers svar, med støtte i Folkeretten. Likvidasjonene var «militære operasjoner» på den militære overkommandos og Regjeringens ansvar.

– Det offisielle tallet på likviderte har i hele etterkrigstiden vært oppgitt til 65. Samtidig har det versert udokumenterte påstander om tall helt opp mot 300. Hva sier kildene?

– Med denne boken legger Arnfinn Moland for første gang fram et omfattende faghistorisk arbeid om temaet. Gjennom sitt grundige forskningsarbeid bygget på kilder forskerne aldri tidligere har fått adgang til, kan forfatteren her gi svaret på hvor mange og hvilke likvidasjoner som kan bekreftes. Tallet vil i overskuelig framtid bli stående som det autoritative.

Jeg ser boken som en ren faghistorisk studie av en historisk periode hvor Norge grep til virkemidler så drastiske som vi som folk og nasjon aldri tidligere verken kjente eller aksepterte. Når man likevel gikk til de skritt man gjorde, viser dette både krigens sanne ansikt og beviser bare hvor alvorlig situasjonen var.

Grunnlaget

Forfatteren presiserer og utdyper i forordet at bortsett fra enkelte sider tidligere omtalt i bøker skrevet av veteraner og mer generelle beskrivelser av fenomenet i faghistoriske verk, har selve temaet ikke tidligere vært gjenstand for noen grundig historisk studie. Han anfører selv at det er høyst forståelig ikke minst på bakgrunn av de signaler som Hauge i alle år har gitt uttrykk for og som har vært retningsgivende for store deler av motstandsmiljøet.

Likvidasjon som statlig virkemiddel er et uvanlig fenomen i norsk historie, heter det i følge vaskeseddelen. Det kan man uten tvil kalle et «understatement», men så heter det videre; og her utdypes årsaker og begrunnelser samt oppfatninger som denne anmelder helt ut deler.

– I den kampen Hjemmefronten førte mot den tyske okkupasjonsmakten og dens norske medløpere i årene 1940-45, måtte

forhøpentlig setter en endelig sluttstrek for alle spørsmål omkring dette svært følelsesbetonte tema. Anbefales.

Lars Reiermark

Arnfinn Haga VALDRES 1940

– Optimisme, offensiv og nederlag Valdres 1940

Av Arnfinn Haga
J.W. Cappelens Forlag AS.
Oslo 1999
Innb. 249 sider
Pris: kr. 298,-
ISBN 82-02-18465-7

Kampene i 1940 kan i dag virke langt borte. For mange nordmenn kan vi snakke om denne del av fortiden som et fremmed land. Forfatteren Arnfinn Haga har gjennom sin nye bok «Valdres 1940» sett det som sin oppgave å gjøre oss kjent med 4. Brigades kamp mot de tyske inntrengerne. Slik føyer boken seg godt inn i rekken av bøker som fokuserer på vestlendingenes kamp i 1940. Men Haga tilfører ikke leserne noe nytt. Hans friserete beretning synes mer å være et sammendrag av alt hva som tidligere har vært skrevet om kampene i denne del av landet. Så vel brigadesjefens egen fremstilling som utkom i 1945 på Cammermeyers forlag og Forsvarets krigshistoriske avdelings bindsterke verk om felttoget i Valdres er bedre egnet til å gi leserne et riktig inntrykk av begivenhetene i april dagene for over 59 år siden enn Hagas siste beretning. For ikke å snakke om forfatteren og tegneren Anders Hauge. Hans bok «Valdres 1940» som ble utgitt av Forsvarsmuseet i 1986 fremstår fortsatt som noe av det beste som er skrevet om

emnet – både som ren litterær opplevelse og som kildekrift. Dag Bakka har også levert et verdifullt bidrag om II BN / IR 9 i felt i Valdres.

Dette er synd. For Arnfinn Haga har gjennom sin 22 bøker fra krigen vært en sentral døråpner til kunnskap og innsikt om disse fem tunge årene. Boken «Er det deg Laurits?» står for undertegnede som noe av det beste Haga har prestert, både i språkdrakt og innhold. Men den bokens fremstilling var et resultat av innsikt og fakta, noe som ikke i samme grad er tilfelle med «Valdres 1940». Det kommer også klart frem i forordet.

Felles for Hagas historiebevissthet er ikke den presise beskrivelse av fortiden, som vi finner i faghistorien, men den måten denne fortiden oppfattes og brukes på i samfunnet i dag. Da blir et sort-hvitt bilde viktigere enn erkjennelse av hva som virkelig hendte i vitenskapelig forstand. For hvordan kan han ellers unngå å ta med at tyske soldater bare tok ammunisjonen fra nordmennene som lå i stilling ved Fantoft og ikke klarte å åpne ild den ulykksalige tirsdagsmorgen i april 1940 – for så å laste opp igjen på bussene og kjøre videre mot IR 9's magasiner på Ulven. Igen sto en håndfull norske soldater og befal som resten av krigen satte livet sitt på spill på å ødelegge inntrykket av at nordmenn ikke kunne sloss. For det kunne de nemlig. Det viser kampene i Valdres.

Haga dveler heller ikke med det scenariet som utspilte seg på DK-sjefens kontor når kystartilleriets kanoner på Kvarven spilte opp og følgende mobiliseringsordre innlöp fra Oslo: «4. Feltbrigades avdelinger skal mobiliseres. Stille mobilisering. 1. mobiliseringsdag fredag.» Fredag var 12 april. Mens kystforsvaret gjorde seg klar til kamp, kjempet hæren for å få lov til å mobilisere. Og takket være en handlekraftig stabssjef, ble mobiliseringstidspunktet endret fra den 12. april til en 10. Ellers er det ikke sikkert at Vestlandsbrigaden i det hele tatt ville vært i stand til å kjempe, langt mindre til å bli overført til en annen landsdel.

Haga referer påstandene om femtekolonister og forrædere som virket bak de norske linjene. Slike forræderi - teorier kom

forts. neste side

forts. fra forrige side

raskt i omlop, men er vanskelig å verifisere. At Trygve Gran skulle ha samarbeidet med de tyske invasjonstroppene faller på sin egen urimelighet. Derimot understreker Den militære undersøkelseskommisjonen av 1946 at 4. Brigade i enkelte tilfeller sterkt undervurderte den fiendtlige styrke, samtidig som den overvurderte den kampstyrke den selv raddet over. Kan hende ligger forklaringen om forræderi i vktene nettopp her.

Haga omtaler heller ikke tyskernes krigsforbrytelse under felttoget. Flere sivile mistet livet under omstendigheter som ikke hadde noe med regulære kampandlinger å gjøre. Fra andre kilder vet man bl.a. om den regelrette henrettelsen av norske soldater som fant sted etter at soldatene var tatt til fange. På vei bakover forsøkte noen å stikke seg vekk ved å skifte til sivil på et landhandleri. Fluktforsøket endte med at tyskerne skjøt minst to mann som represalier. Navnene på dem som ble skutt er ikke tatt med i bokens oversikt over norske falne, men finnes på krigsminnesmerke i Hallingdal til evig minne om krigens råskap.

Selvsagt finnes det ingen objektiv beskrivelse av felttoget i Valdres. Forfatterens fremstilling vil alltid være et resultat av inn-sikt og fakta, samfunnssyn og menneskesyn, fordommer og åpenhet, samt det perspektiv som velges. Evnen og viljen til å forstå, forklare og analysere det

om hendte vevs tett sammen med den virkelighet vi som individer opplever som vår egen samtidspuls. Derfor finnes det heller ingen autorisert historie. All historieskriving er innspill i en løpende og uavbrutt forståelse av vår fjerne og nære fortid. Men det forundrer anmelderen at Arnfinn Haga i sitt etterord hevder at «motstanderen fikk stadig forsterkninger, styrker som bestod av førsteklases trente krigsvante offiserer og mannskap med en utrustning som var ganske enestående». Sannheten er jo den at ingen av general Pellegahrs divisjon hadde krigserfaring før den kom til Norge. De tyske styrkene bestod av vanlige tyske vernepliktige mannskaper, mange gan-

ske unge, utskrevet til krigstjeneste direkte fra det sivile liv. En annen ting er at tyske soldater hadde en helt annen førstegangstjeneste enn nordmennene. Innslaget av reserveoffiserer i de tyske avdelingene var også stort. Når det gjelder håndvapen var heller ikke forskjellen så iøynefallende. Det er et tankekors at antall maskinpistoler i de norske oppsetningene var større enn i de tyske. Men disse maskinpistolene lå på Kongsberg og var ikke fordelt. De norske avdelingene i Valdres var flinke til å utnytte terrenget og gode i ildstrid. Men bruken av stridsvogner og fly skapte frykt og usikkerhet. Dessuten manglet de norske avdelingene luftvern- og pv-skyts, selv om artillerifører Haddelands bruk av feltskyts understreker hva som er mulig å gjøre ved å improvisere. Nordmennene var i utgangspunktet overlegen i antall, men manglet den offensive ånd som preget de tyske avdelingene. Det er riktig at den norske soldatutdannelsen var for kort til å sveise avdelingene sammen slik at det kunne tåle krigens påkjenninger. Sjeffens personlighet måtte derfor få særlig stor betydning for avdelingenes motstandskraft. Oberst Østby ledet operasjonene i Valdres på en dyktig og energisk måte. Men han får kritikk for sin impulsivitet ved stadig å skifte ut befal. Men sterke personligheter som Rieber-Mohn, Mons Haukeland, Lars Laudal og Haneborg Hansen kompenserte langt på vei dette. Oberst Østby følte seg resten av sitt liv sviktet av general Steffens. Dette kommer også klart frem i hans siste telegram til Øverstkommanderende på Vestlandet. Men Hagas bok er kjemisk fri for denne type fakta og vurderinger.

Når en forfatter tar opp et erindrings- eller krigshistorisk emne som kampene i Valdres, er det veldig lett for å røre ved noe meget sårbart eller følsomt. Arnfinn Haga unngår dette ved sin måte å skrive på. Han refererer andres muntlige utsagn, uten å stille kritiske spørsmål. Dermed er det lett å fortrenge og fortie sider ved historien som også burde vært drøftet. For det synes å være en sammenheng her som ikke forfatteren får med seg. Dette stoffet behersker ikke Haga.

Sven-Erik Grieg Smith

HV

HV-ungdom

Allsidig frilidstilbud for ungdom

Kontakt ditt nærmeste Heimevernsdistrikt for nærmere opplysninger og kontaktpersoner.

Du finner adresser og de riktige telefonnumrene på side 42.

Blir du med?

Fra Akershus HV-distrikt 04 Områdesjef

Stillingen som områdesjef for Eidsvoll HV-område 04302 er ledig fra 1. april 2000. Eidsvoll HV-område dekker Eidsvoll og Hurdal kommuner og teller ca. 220 befal og menige.

Til vervet som områdesjef søkes en person med relevant militær bakgrunn, og som fortrinnsvis er bosatt i området. Stillingen er tillagt kapteins grad.

Områdesjefen har ansvar for å organisere, administrere og utdanne sitt område, samt forvaltning av personell, materiell, eiendom og penger.

Som godtgjørelse gis månedlig avlønning som er basert på personellstyrken i området pt. kr. 1.055,-, samt dekning av utgifter til kontorhold og telefon med fast avgift og inntil kr. 150,- pr. kvartal.

Søknad, vedlagt rettkjente avskrifter av vitnemål/attester sendes innen 20. februar 2000 til

Akershus HV-distrikt 04
Postboks 117
2201 Kongsvinger

Spørsmål om stillingen kan rettes til personelloffiser ved Akershus HV-distrikt 04, major Arne Arnesen, tlf. 62 88 67 15.